

**Стандарти взаємодії органів прокуратури
з інститутами громадянського суспільства у питаннях
притягнення до кримінальної відповідальності осіб,
винних у вчиненні воєнних злочинів**

Відповідно до міжнародних та регіональних зобов'язань держави у сфері прав людини українська система правосуддя несе першочергову відповідальність за розслідування злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, що були вчинені в Україні з лютого 2014 року, та притягнення до відповідальності винних у цих злочинах осіб. Як в умовах конфлікту, так і в неконфліктних ситуаціях інститути громадянського суспільства відіграють ключову роль у досягненні правосуддя та реалізації права на правовий захист і репарації потерпілим за грубі порушення міжнародних норм у сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

Боротьба з безкарністю та забезпечення верховенства права є спільними інтересами інститутів громадянського суспільства та органів прокуратури, чії ролі та повноваження у досягненні відповідних цілей є відмінними, але взаємодоповнюваними. Таким чином, співпраця між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства в Україні є ключовим елементом у зміцненні національної системи кримінального правосуддя для потерпілих від злочинів, пов'язаних з конфліктом, відповідно до міжнародних стандартів та найкращих практик.

Ефективна співпраця вимагає чіткості, взаєморозуміння, постійного аналізу та діалогу. Метою Стандарти взаємодії органів прокуратури з інститутами громадянського суспільства у питаннях притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів (далі – Стандарти), є визначення загальних принципів, які мають сприяти співпраці між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства в Україні. Вони також спрямовані на досягнення взаєморозуміння щодо можливостей співпраці на основі міжнародних стандартів та найкращих практик, а також використання досвіду інших юрисдикцій.

Ці Стандарти є невід'ємним складником Меморандуму про взаєморозуміння та співпрацю Офісу Генерального прокурора з організаціями (інституціями) громадянського суспільства (далі – Меморандум).

1. Визначення

1.1. Ефективна співпраця. Термін «ефективна співпраця» згадується у цих Стандартах у широкому сенсі, охоплюючи спектр взаємодій, ініційованих Сторонами Меморандуму, коли інститут громадянського суспільства надає допомогу або підтримку органам прокуратури в будь-якому аспекті, пов'язаному з розслідуванням і судовим переслідуванням злочинів, пов'язаних із конфліктом, або із взаємодією з потерпілими, свідками, постраждалими громадами та громадськістю. Співпраця у цих Стандартах покликана забезпечити ефективну взаємодію під час виявлення злочинів, їх досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень і не спрямована виключно на досягнення кінцевого результату.

1.2. Інститути громадянського суспільства. Термін «інститути громадянського суспільства» стосується широкого спектру недержавних суб'єктів, які співпрацюють із системою кримінальної юстиції в Україні на запит органів прокуратури або за власним бажанням.

1.3. Органи прокуратури включають Офіс Генерального прокурора, а також обласні та окружні прокуратури, які здійснюють організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені в умовах збройного конфлікту.

2. Основні принципи співпраці

2.1. Добровільність. Співпраця між інститутами громадянського суспільства та органами прокуратури є добровільною. Ані інститути громадянського суспільства, ані будь-яка особа, яка співпрацює з ними, не може бути об'єктом неправомірного тиску, впливу або дезінформації з метою обміну інформацією з органами прокуратури або для досягнення інших результатів на вимогу органів прокуратури.

2.2. Незалежність. Інститути громадянського суспільства, співпрацюючи з органами прокуратури, повинні зберігати свою незалежність і неупередженість, а також демонструвати їх. Угоди про співпрацю або відносини співробітництва не повинні тлумачитися як встановлення трудових відносин, укладення контрактів або будь-якого виду представництва. Зокрема, незважаючи на те, що інститути громадянського суспільства можуть співпрацювати з органами

прокуратури та надавати їм підтримку, вони не отримують від них вказівки щодо будь-якого аспекту їхньої роботи.

2.3. Доброчесність. Беручи до уваги різні повноваження та ролі, співпраця між інститутами громадянського суспільства та органами прокуратури має ґрунтуватися на доброчесній спільній меті – покласти край безкарності та сприяти дотриманню прав людини, зокрема права на правовий захист для потерпілих від міжнародних злочинів, а також прав підозрюваних і обвинувачених у вчиненні цих злочинів.

2.4. Підхід, що ґрунтується на правах людини. Угоди про співпрацю або відносини співробітництва між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства повинні завжди забезпечувати дотримання прав людини, повагу до гідності, недоторканності, благополуччя, а також дотримання найкращих інтересів потерпілих і свідків згідно з кримінальним процесуальним законодавством. Вони також мають відповідати міжнародним стандартам правосуддя, дружнього до дитини, зокрема Конвенції ООН про права дитини. Права людини є універсальними та неподільними і займають центральне місце в усіх заходах у межах кримінальних проваджень, спрямованих на боротьбу зі злочинами, пов'язаними з конфліктом. Органи прокуратури та інститути громадянського суспільства повинні захищати та підтримувати можливість реалізації цих прав у процесі правосуддя та поважати принцип «Не нашкодь» в усіх аспектах їхньої роботи. Органи прокуратури та інститути громадянського суспільства будуть застосовувати підходи, які є гендерно чутливими, забезпечувати уникнення повторної травматизації, конфіденційність і безпеку учасників кримінального провадження, особливо дітей. Органи прокуратури та інститути громадянського суспільства мають забезпечити, щоб підхід до дітей враховував їх вік, рівень розвитку, емоційного стану та забезпечував захист їхніх прав і благополуччя на кожному етапі кримінального провадження.

2.5. Недискримінація. Угоди про співпрацю або відносини співробітництва між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства повинні завжди забезпечувати, щоб особи, які беруть участь у кримінальному провадженні, у тому числі потерпілі, свідки, підозрювані та інші учасники кримінального провадження, були рівними перед законом і рівним захистом закону без будь-якої дискримінації. Особи, які беруть участь у процесі

правосуддя, не повинні піддаватися дискримінації за будь-якою ознакою, включно з расою, національною та/або етнічною приналежністю, статтю або сексуальною орієнтацією, мовою, релігією, політичними або іншими переконаннями, приналежністю до національної меншини тощо.

2.6. Безпека та захист. Перед тим як укласти угоди про співпрацю або про інші форми співробітництва між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства, потрібно приділити належну увагу фізичній, психологічній та інформаційній безпеці всіх осіб, на яких впливають такі угоди або відносини, зокрема, але не виключно, між потерпілими, свідками, представниками обох сторін. За першої ж можливості органи прокуратури з метою прийняття обґрунтованих рішень щодо доцільності укладення угоди про співпрацю або встановлення відносин співробітництва доводять до відома інститутів громадянського суспільства обсяг та обмеження таких заходів, а також політику щодо зазначених питань.

2.7. Конфіденційність. Відповідно до угод про співпрацю вся інформація, одержана під час здійснення кримінального провадження, включно зі збиранням, зберіганням та використанням такої інформації, а також джерела такої інформації, повинні бути захищені та оброблені з дотриманням вимог національного законодавства. З цією метою з самого початку повинні бути визначені заходи захисту, а також зобов'язання щодо розкриття інформації, які будуть зрозумілі та будуть застосовуватися всіма сторонами угоди про співпрацю або відносин співробітництва. Органи прокуратури також повинні запровадити заходи конфіденційності для збирання та зберігання інформації, якою інститути громадянського суспільства діляться на виконання угоди про співпрацю, а також обмеження таких заходів конфіденційності, особливо щодо розкриття інформації стороні захисту відповідно до кримінального процесуального законодавства. Своєю чергою інститути громадянського суспільства вживають заходи для забезпечення захищеності збирання, зберігання та використання інформації про свідків чи потерпілих із дотриманням вимог національного законодавства.

2.8. Інформована згода. Угоди про співпрацю або відносини співпраці між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства повинні надавати потерпілим і свідкам можливість приймати повністю

інформовані, добровільні та чіткі рішення про те, чи може інститут громадянського суспільства ділитися з органами прокуратури їхніми показаннями або будь-якою інформацією, що їх ідентифікує. З цією метою органи прокуратури повинні надати організаціям громадянського суспільства чітку інформацію про те, як отримана інформація може бути використана та передана, про будь-які пов'язані з цим ризики, зобов'язання щодо розкриття інформації, права потерпілих та свідків, а також про наявні заходи захисту та підтримки. Угода про співпрацю або відносини співробітництва передбачатимуть тривалість часу, необхідного для того, щоб організація громадянського суспільства могла поділитися цією інформацією із зацікавленими особами для отримання їхньої згоди.

3. Нормативно-правова база

3.1. Меморандуми про взаєморозуміння

Між Офісом Генерального прокурора та організаціями (інституціями) громадянського суспільства укладено Меморандум, невід'ємним складником якого є ці Стандарти. Приєднання інших інститутів громадянського суспільства до Меморандуму можливе за згоди сторін Меморандуму після обговорення в рамках діяльності Міжнародної ради експертів та відбувається шляхом надсилання до Офісу Генерального прокурора листа про приєднання. Водночас відсутність офіційного приєднання до Меморандуму не перешкоджає обміну інформацією або співпраці між інститутами громадянського суспільства та органами прокуратури.

4. НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ

4.1. Збирання та передача інформації

4.1.1. Якщо інститути громадянського суспільства надають органам прокуратури важливу інформацію про ймовірні міжнародні злочини або інформацію, що стосується ймовірних виконавців таких злочинів, така інформація має бути офіційно зареєстрована, а інституту громадянського суспільства надається відповідний номер провадження або реєстраційний номер у Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Надавши інформацію, інститути громадянського суспільства повинні враховувати повноваження та пріоритети діяльності органів прокуратури, а також те, що така інформація

повинна бути перевірена та підтверджена або спростована, щоб забезпечити її допустимість у процедурах кримінального провадження, включно з поточними та майбутніми судовими процесами.

4.1.2. При передачі інформації інститути громадянського суспільства повинні бути належним чином поінформовані про відповідних координаторів (див. п.5.4), а також про те, які органи прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування або підтримують обвинувачення в суді.

4.1.3. Якщо організація громадянського суспільства надає органам прокуратури інформацію про потерпілих і свідків ймовірних злочинів (за умови отримання інформованої згоди, як зазначено в п.2.8), органи прокуратури мають безпосередньо встановити таких осіб та перевірити, чи дійсно їм кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, або вказаним особам відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження. У разі підтвердження інформації щодо таких осіб їм надається статус потерпілого чи свідка у кримінальному провадженні. Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків у межах своїх повноважень роз'яснює потерпілим і свідкам їхні права та обов'язки у кримінальному провадженні; надає інформацію про стан досудового розслідування та судового розгляду в обсязі, визначеному кримінальним процесуальним законодавством; надає актуальну інформацію про час, дату, місце та результати будь-яких судових засідань у кримінальному провадженні, учасником якого є конкретний потерпілий чи свідок; інформує потерпілих і свідків про те, чого варто очікувати від системи кримінальної юстиції; консультує щодо ризику та запобігання вторинній і повторній віктимізації під час досудового розслідування та судового провадження. До інформації, яку надає Координаційний центр потерпілих і свідків, належить роз'яснення того, який орган досудового розслідування та прокуратури здійснює кримінальне провадження, як можна зв'язатися із відповідальними координаторами, прокурорами та слідчими, як дізнатись про слідчі дії за участю відповідних потерпілих та свідків, як отримати правничу допомогу потерпілому та залучити адвоката для свідка. Супровід потерпілих та свідків здійснюється Координаційним

центром підтримки потерпілих і свідків на засадах добровільності та конфіденційності за умов підписання потерпілими та свідками, що мають статус у кримінальному провадженні, поінформованої згоди.

4.1.4. Буде створено цифрову платформу, яка сприятиме ефективному та швидкому обміну інформацією згідно з вимогами законодавства щодо зберігання та захисту даних. Це буде зроблено з метою прискорити вирішення запитів потерпілих, а також визначити можливості кожної організації надавати допомогу в рамках механізму перенаправлення, формування мережі відповідних організацій та спрощення комунікації між надавачами послуг та потерпілими.

4.2. Взаємодія із потерпілими та свідками

4.2.1. Згідно з положеннями КПК України потерпілі та свідки мають право на забезпечення своєї безпеки, безпеки своїх близьких родичів, членів сім'ї, майна і житла (п. 5 ч. 1 ст. 56, п. 8 ч. 1 ст. 66). Відповідно до Закону України [«Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»](#), потерпілі та свідки злочинів, пов'язаних з конфліктом, мають право на здійснення заходів, спрямованих на захист (наприклад, особисту охорону, зміну місця роботи або навчання, переселення в інше місце проживання тощо), якщо вони стикаються з «реальною загрозою їхньому життю, здоров'ю, житлу та майну». Крім того, відповідно до найкращих міжнародних практик потерпілим і свідкам також повинні надаватися послуги з підтримки, без яких вони наражаються на ризик повторної травматизації, що може перешкоджати їх подальшій участі у процесі правосуддя. Ці права відповідають [Основним принципам та керівним положенням, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм у сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права](#). Інститути громадянського суспільства та органи прокуратури також враховують застосування положень Конвенції ООН про права дитини, а також Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція).

4.2.2. Відповідно органи прокуратури за необхідності забезпечуватимуть потерпілим та свідкам відповідні заходи

підтримки, у тому числі через Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків. Потерпілим, свідкам та організаціям громадянського суспільства, що діють від їхнього імені, слід надавати відповідну інформацію та консультувати їх щодо відповідних заходів.

4.2.3. Направлення потерпілих і свідків злочинів, пов'язаних з конфліктом, до служб підтримки (включно зі службами фізичної безпеки, медичної, психологічної та правової підтримки) має відбуватись у співпраці та через Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків. Перенаправлення на індивідуальну підтримку та захист має відповідати принципу безумовності міжнародного права, тобто її надання не повинно залежати від співпраці потерпілих і свідків у кримінальному розслідуванні. Органи прокуратури сприяють створенню мережі інститутів громадянського суспільства та розвитку механізму перенаправлення, який впорядкує та спростить комунікацію між потерпілими і свідками та надавачами послуг з підтримки.

4.2.4. При взаємодії з неповнолітніми потерпілими та свідками інститути громадянського суспільства повинні враховувати найкращі інтереси дитини, надавати пріоритет захисту дітей від будь-якої форми повторної травматизації та уникати безпосереднього їх залучення до процесу збору інформації про злочини, пов'язані з конфліктом.

4.3. Розроблення пропозицій

4.3.1. Інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у підготовці нормативно-правових актів, що стосуються розслідування та судового переслідування злочинів, пов'язаних із конфліктом, а також у захисті прав і благополуччя потерпілих і свідків протягом усього процесу правосуддя. У деяких випадках інститути громадянського суспільства та органи прокуратури спільно розробляли пропозиції щодо змін до законодавства, які були подані до парламенту через відповідні механізми. Однак слід визнати, що погляди та/або пріоритети інститутів громадянського суспільства не завжди збігаються з інтересами органів прокуратури. Це не має впливати на перспективи або стан угод про співпрацю чи відносин

співробітництва між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства.

4.3.2. На запрошення органів прокуратури інститути громадянського суспільства можуть долучатися до розроблення методичних рекомендацій, стандартів діяльності прокурорів та стандартних операційних процедур для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних із конфліктом, з урахуванням інтересів потерпілих, відповідно до міжнародного права та міжнародних стандартів. Незважаючи на це, інститути громадянського суспільства можуть розробляти паралельні або відмінні пропозиції, у тому числі публічно, і спрямовувати свої адвокаційні зусилля на те, щоб органи прокуратури прийняли їх. Це не повинно впливати на перспективи або стан угод про співпрацю чи відносин між органами прокуратури та інститутами громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства, які розробляють паралельні відмінні пропозиції, повинні поважати неупередженість та незалежність органів прокуратури.

4.4. Інформаційно-просвітницька робота та інформування громадськості

4.4.1. Інститути громадянського суспільства часто виступають сполучною ланкою між потерпілими і свідками та органами прокуратури. Відповідно органи прокуратури можуть довіряти інститутам громадянського суспільства певні завдання, спрямовані на покращення розуміння громадськістю процесу кримінального провадження, а також на зміцнення довіри до органів прокуратури. Незважаючи на важливу роль, яку інститути громадянського суспільства можуть відігравати в цих процесах, органи прокуратури мають взяти на себе провідну роль в інформаційно-просвітницькій роботі та залученні громадськості, включно з розробленням та поширенням основних повідомлень органів прокуратури.

4.4.2. Важливим аспектом потерпілоорієнтованих підходів є поширення знань про процес кримінального провадження та зміцнення довіри до нього. Відповідно у співпраці з Координаційним центром підтримки потерпілих і свідків та відділом управління та координації реалізації Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами органи прокуратури намагатимуться надавати

потерпілим, свідкам та постраждалим громадам інформацію про кримінальний процес, можливість спілкування з відповідними слідчими та прокурорами, а також інформацію про їхні дії та дії інших учасників під час судових засідань. Це може включати можливість віртуального ознайомлення із залами судових засідань через онлайн-платформи.

5. Забезпечення відкритості й ефективного діалогу

5.1. За можливості та з урахуванням обмежень щодо конфіденційності та захисту інформації органи прокуратури намагатимуться інформувати інститути громадянського суспільства про відповідний прогрес та розвиток процесів як в цілому, так і щодо конкретних кримінальних проваджень.

5.2. **Періодичні зустрічі.** Періодичні зустрічі між інститутами громадянського суспільства та органами прокуратури слугують важливою платформою для зміцнення співпраці, підвищення прозорості та вирішення проблемних питань і викликів, з якими стикається кожна зі сторін у процесі співпраці. Такі зустрічі можуть бути організовані з тематичним або процесуальним фокусом, а також із залученням сторін щодо визначення тем і питань для обговорення. Ці зустрічі мають бути спільно координовані та передбачати визначення необхідних подальших дій. Зустрічі також повинні використовуватися для перегляду поточної співпраці та сприяти більш ефективній координації шляхом обговорення.

5.3. **Інклюзивний підхід.** Угоди про співпрацю та відносини співробітництва з інститутами громадянського суспільства мають включати широке коло суб'єктів та відповідати пріоритетам діяльності органів прокуратури.

5.4. **Координатори.** Для сприяння координації та забезпечення безперервності комунікації між інститутами громадянського суспільства та органами прокуратури за кожним тематичним напрямом діяльності Міжнародної ради експертів із питань злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, визначаються координатори від інститутів громадянського суспільства та органів прокуратури. Контактна інформація координаторів є доступною для інститутів громадянського суспільства.

5.5. **Зворотний зв'язок.** Задля підвищення ефективності співпраці органи прокуратури повинні надавати зворотний зв'язок щодо робочих процесів, результатів діяльності або заходів, повністю або частково здійснених інститутами громадянського суспільства. Це дозволить обом Сторонам адаптувати подальші заходи співпраці відповідно до потенціалу сторін, пріоритетів діяльності, а також вирішувати проблемні аспекти або непорозуміння, що виникають у процесі співпраці.